

ביאורים

ההודעת העתידות יש להבחין בין נבואת נחמה ושגשוג, ובין נבואת פורענות וחורבן. נבואה רעה יכולה להתבטל על ידי חזרה בתשובה, אבל הטובה איננה מתבטלת גם בעקבות התדרדרות רוחנית. לכן הנביא נבחן רק בחיזוי העתיד לטובה ולא לרעה.

קיימת אפשרות נוספת להוכחת הנבואה. לא על ידי חיזוי העתיד, אלא על ידי עדות מנביא אחר שידוע מכבר שהוא נביא אמת. כפי שנביא אמת יכול לצוות על מעשים שונים, ולהודיע את העתיד, כך הוא יכול גם להעיד על אדם אחר שהוא נביא אמת.

לאחר שהתברר שעומד לפנינו נביא אמת, על ידי ההוכחה הנדרשת, אסור להסתפק בו ולחשוש שמא הוא נביא שקר. גם עניין זה נובע מהיסוד שהציב הרמב"ם ביחס למופתים. אילו המופתים היו הוכחה מצד עצמם, היה מקום להסתפק ולהתלבט כל העת שמא יש בהם תחבולות שונות, ועדיין אין ודאות שהנביא שעשה אותם אינו פועל בכוח אלוהי. אולם היות שהמופתים נחשבים הוכחה רק מכוח מצוות התורה, אין צורך להגיע לוודאות מוחלטת מצדנו, אלא די בקיום הכללים שהתורה מסרה לנו. התורה מחייבת אותנו להאמין לאדם שהוכיח את נבואתו על ידי חיזוי העתיד, למרות שיתכן שהוא נביא שקר שעושה תחבולות. לא נדרשת כאן הוכחה ודאית וברור מוחלט. האדם שמסתפק למרות זאת, מעיד על עצמו שאינו סומך על הנביא מכוח מצוות התורה, אלא מכוח ההתפעלות האישית שלו. כמו כן, המתלבט יוכל תמיד למצוא סיבות להתלבט ולפקפק. עלינו ללכת אחרי כללי השיפוט שלמדנו מהתורה, ולהכריע לפיהם את הדברים העומדים לפנינו. בדרך זו נבנה הביטחון הרוחני של עם ישראל בנביאיו.

הרחבות

• היכולת לשנות את הנבואה

הא למדת שבדברי הטובה בלבד יבחן הנביא. הרב אברהם ריבלין מעמיק בדברי הרמב"ם ומסביר שכשם שהאדם חופשי במעשיו לקבוע את גורלו ואת עתידו, ואינו נשלט על ידי מזלות קבועים מראש, כך גם הנבואה אינה נוטלת את החירות מהאדם, אלא רק מכוונת אותו ומשקפת את מצבו בהווה [יונה נבואה ותוכחה, עמ' 251-254]. לפי רעיון זה קשה מדוע נבואה לטובה אינה יכולה להשתנות, הלא אם ירע האדם את דרכיו כבר לא יהיה ראוי להבטחה שהובטחה לו. משיב על כך הר"ן: "שאינו מטבע הייעוד הטוב (ההבטחה הטובה) להתקיים יותר מן הייעוד הרע, כי כמו שמידת הדין נותנת שהמיועד הרע (מי שנאמר עליו בנבואה שיתרחש לו רע) כשייטיב מעשיו - יקרע גזר דינו, כן ראוי שהמיועד הטוב, כאשר ירע מעלליו - שחטאיו ימנעו הטוב ממנו... אבל אם ימשך העניין הזה... שהייעודים הטובים והרעים ישתנו, לא יישאר דבר ייבחן בו הנביא" [דרשות הר"ן, הדרוש השני]. הר"ן מסביר שאין הבדל עקרוני בין נבואה לטובה לנבואה לרעה והיה ראוי ששתיהן ישתנו על פי מעשיו של האדם, אלא שלשם הוכחת מהימנות הנביא קבע ה' שדבריו הטובים יתקיימו ולא ישתנו. הרב יצחק שילת העלה מדברי הרמב"ם שההבדל בין נבואה לטובה לנבואה לרעה נובע ממידת טובו של הקב"ה, שאינו חוזר בו מהטוב שרצה להשיע, והמבחן לדברי הנביא אינו אלא ניצול של מידה זו לצורך בירור אמיתת הנבואה [ביאור הקדמה למשנה, עמ' פ].

ד, דברי הפרענות שהנביא אומר, כגון שיאמר 'פלוני ימות' או 'שנה פלונית שנת רעב' או 'מלחמה', וכיוצא בדברים אלו - אם לא עמדו דבריו, אין בזה הכחשה לנבואתו, ואין אומרים: הנה דבר ולא בא; שהקדוש ברוך הוא "אך אפים ורב חסד ורחמים על הרעה" (יואל ב:ג; יונה ד:ב), ואפשר שעשו תשובה ונסלח להם כאנשי נינוה או שתלה להם פחזקיה'.

ד אָבַל אִם הִבְטִיחַ עַל טוֹבָה, וְאָמַר שִׁיְהִי כִּי וְכֹף, וְלֹא בָּאָה הַטּוֹבָה שְׁאָמַר - בִּידוּעַ שֶׁהוּא נְבִיא שֶׁקֶר; שְׁכָל דָּבָר טוֹבָה שִׁיְגֹר הָאֵל, אֶפְלוּ עַל תְּנָאֵי, אִינוּ חוֹזְרִים. הָא לְמַדְתָּ שֶׁבְּדַבְּרֵי הַטּוֹבָה בְּלִבְדּוֹ יִבְחַן הַנְּבִיא'.

ד הוא שירמיהו אומר בתשובתו לחנניה בן עזריה, כשהיה ירמיה מותנבא לרעה וחנניה לטובה, אמר לו ירמיה: חנניה, אם לא יעמדו דברי - אין בזה ראיה שאני נביא שקר; אבל אם לא יעמדו דבריך - יודע שאתה נביא שקר; שנאמר: "אף שמע נא הדבר הזה... הנביא אשר ינבא לשלום, בבא דבר הנביא יודע הנביא אשר שלחו יי באמת" (ירמיה כח:ז-ט).

ה, נביא שהעיד לו נביא אחר שהוא נביא - הרי זה בחזקת נביא, ואין זה השני צריך חקירה; שהרי משה רבנו העיד ליהושע, והאמינו בו כל ישראל קדם שיעשה אות. וכן לדורות.

ה, נביא שנודע נבואתו והאמינו דבריו פעם אחר פעם, או שהעיד לו נביא, והיה הולך בדרכי הנבואה - אסור לחשב אחריו ולהרהר בנבואתו שמא אינה אמת, ואסור לנסותו יתר מדי, ולא נהיה הולכים ומנסים לעולם, שנאמר: "לא תנסו את יי אלהיכם, כאשר נסיתם במספה" (דברים ו:טו), שאמר: "היש יי בקרבנו אם אין?" (שמות י:י). אלא מאחר שנודע שזה נביא - יאמינו וידעו כי יי בקרבם, ולא יהרהרו ולא יחשבו אחריו, כענין שנאמר: "ידעו כי נביא היה בתוכם" (יחזקאל ב:ה; לג:ג).

בריה רחמנא דסיעו

כָּאֲנָשֵׁי נִינוּה - ראה יונה פרק ג. מְלָה לָהֶם כְּחֻזְקָה - דחה את עונשם (ראה ישעיה פרק לח). בִּידוּעַ שֶׁהוּא נְבִיא שֶׁקֶר - ואין להסס מלהרוג אותו, אף אם הוא נראה דתי וישר וחסם, שהרי דיבר דברי שקר על ה' (הקדמה לפה"מ עמ' ו). אֶפְלוּ עַל תְּנָאֵי אִינוּ חוֹזְרִים - בהבטחה לציבור, אבל בין ה' לבין הנביא, אפשר שיגרמו חטאיו לביטול הטובה (שם). חֲנַנְיָהּ בֶּן עֲזַרְיָה - נביא שקר. כְּשֶׁהָיָה יִרְמְיָה מְתַנַּבֵּא לְרָעָה - שיכבוש בבוכדנאצר את הארץ ויחריב את בית המקדש. מֹשֶׁה רַבְּנֵנוּ הַעֵיד לִיהוֹשֻׁעַ - ככתוב: "ויהושע בן נון מלא רוח חכמה כי סמך משה את ידיו עליו, וישמעו אליו בני ישראל ויעשו כאשר צוה ה' את משה" (דברים לד:ט). וְהָאֲמִינוּ - התאמתו. בְּרִיָּה רַחְמָנָא דְסִיעוּ - ברוך הרחמן (ה) שסייענו, סיומת של הודאה בסוף כל חטיבת הלכות.